Мазмуну, Оглавление

ФИЛОСОФИЯ 2
Алишерова Сагынбүбү Амангуловна 2
ЫЙЫК КУРАНДА АЯЛЗААТЫ ЖӨНҮНДӨ АЙТЫЛГАН НАСААТАР ТУРАЛУУ 2
НАСТАВЛЕНИЕ ЖЕНШИНАМ В СВЕШЕННОМ КНИГЕ КОРАН 2
ADVICE TO WOMEN IN THE HOLY BOOK OF THE QURAN 2
Алишерова Сагынбүбү Амангуловна 7
ПАЙГАМБАР МУХАММАД САВДЫН ТАРБИЯ БОЮНЧА НАСААТТАРЫ 7
ПРАРОК МУХАММАД САВ ЛУЧШИЕ НАСТАВЛЕНИЕ 7
PROPHET MUHAMMAD SAW BEST INSTRUCTION 7
Кундиль И.Н., Амердинова М.М 10
ИСЛАМ ЖАНА ПРАВОСЛАВИЕДЕГИ ДОГМА БОЛУП КАЛГАН ТУУРА КЕЛБЕСТИКТЕРДИ ТАЛДОО 11
АНАЛИЗ ДОГМАТИЧЕСКИХ РАСХОЖДЕНИЙ ИСЛАМА И ПРАВОСЛАВИЯ 11
ANALYSIS OF DOGMATIC DIFFERENCES ISLAM AND ORTHODOXY 11
Маян Р. З. 16
ИСЛАМ ДИНИНИН БААЛУЛУКТАРЫ 16
ЦЕННОСТИ ИСЛАМСКОЙ РЕЛИГИИ 16
ISLAMIC RELIGION VALUES 16
Маян Р. З. 19
СҮННӨТТҮН АНЫКТАМАЛАРЫ ЖАНА ТҮРЛӨРҮ 19
ОПРЕДЕЛЕНИЕ СУННЫ И ИХ ФОРМЫ 19
DEFINITION OF SUNNAH AND THEIR FORMS 19
Эргашев М.Ж 21
МАМЛЕКЕТ ЖАНА ДИН 22
ГОСУДАРСТВО И РЕЛИГИЯ 22
STATE AND RELIGION 22
Эргашев М.Ж 25
КЫРГЫЗСТАНДЫН ТУРУКТУУ ӨНҮГҮШҮ ЖАНА ИСЛАМ 25
УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ КЫРГЫЗСТАНА И ИСЛАМ 25
SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF KYRGYZSTAN AND ISLAM 25

ФИЛОСОФИЯ

УДК: 297.18

Алишерова Сагынбүбү Амангуловна
И. Арабаев атындагы КМУ, Теология кафедрасы, магистрант
Алишерова Сагынбүбү Амангуловна
КГУ им.И.Арабаева, кафедра Теологии, магистрантка
Alisherova Sagyn bubu Amangulovna
KSU named after I. Arabaev, Department of Theology, undergraduate

ЫЙЫК КУРАНДА АЯЛЗААТЫ ЖӨНҮНДӨ АЙТЫЛГАН НАСААТАР ТУРАЛУУ
НАСТАВЛЕНИЕ ЖЕНШИНАМ В СВЕШЕННОМ КНИГЕ КОРАН
ADVICE TO WOMEN IN THE HOLY BOOK OF THE QURAN

Аннотация. Научная статья содержит советы и наставления Пророка Мухаммада (мир ему и благословение) в отношении женщин в целом.

Аннотация. Илимий макалада жалпы аялзаатына болгон мамиледе пайгамбарыбыз Мухаммад САВ дын насааты жана айткан кеңештерин камтыйт .

Annotation. The scientific article contains the advice and guidance of the Prophet Muhammad (peace and blessings be upon him) in relation to women in general

Негизги сөздөр: Куран, хадис, илим,тарбия ,адеп-ахлак.

Ключевые слова:Куран,хадис, знание,воспитание, нравственность.

Key words: Quran, hadith, knowledge, education, morality.

Азыркы коомдогу кыз баланын орду жөнүндөгү маселе акыркы убакта эң негизги маселелердин бири болууда. Анткени байыртадан эле көчмөн кыргыз эли кыздарга өзгөчө сый урмат көрсөткөн үчүн алар дайыма камкордук көрүп келген.

Бүгүнкү күндө көпчүлүк кыздарыбыз мектептерде, жогорку окуу жайларда окуп билим алышып өнүкөнгө кадам коюшат. Коомдогу массалык уюмдардын активдүү катышуучулары, экономикалык, билим берүү, медициналык жана саясий долбоорлорго катышууда. Алар ошондой эле кайрымдуулук иш-чараларына жана социалдык кызматтарга жардам берүүгө аракет жасоодо.

Бирок тилеке каршы кээ бир убактарда кыз балдарга көңүл бурулбай келет. Ошонун кесепетинен кыздарыбыз мектепти бүтпөй кара жумушта иштеп калууда.Үй- бүлөсүнө жардам берүү максатында чет өлкөлөргө кетүүгө мажбур болушууда.

Байыртадан ата- бабаларыбыз кыз баланын тарбиясына өзгөчө маани берип:

“Улутуңду сактайм десең кызыңды тарбияла,

Тегиңди сактайм десең уулуңду тарбияла” -деген ата сөздөрүн айтышкан.

Алсак,кыз бала төрөлгөн күндөн тарта аны өзгөчөлоп бакканга аракет кылышкан. “Кыз-кызыл алтын”,”Кызы бардын,назы бар”,-дешип,кыздарды босогого отургузбай,төргө отургузуп:”Босогого отурсаң,кедей болуп калабыз,жогору отур,сенин ордуң тордө”,-деп кызды аябай сыйлап келишкен. Кыз баланын бул жашоодогу орду зор мааниге ээ.

Кыз балдарды тарбиялоо эркек балдарга караганда өтө назик,өтө кылдат мамилени талап кылат.

Себеби кыздар келечектеги энелер,улуттун тукумун улантуучулар болуп эсептелет. Алар кандай өсүп жетилет,кандай чөйрөдө кандай тарбия алып жатышакандыгы эске алыныш керек.

“Кыз адеби-баарынан кымбат” Окуучу кыздар арасында бүгүнкү күндөгү өөрчүп бараткан кылмыштуулук бир эле класс жетекчисинин, мугалимдердин, мектептин, ата-эненин көйгөйу эмес,бул жалпы коомдун оорусу, көйгөйү. Бекеринен,бир балага кырк кошуна жооптуу,деп даанышмандар айтышпаган. “Кызга кырк үйдөн тыюу”,-деп, энелер кызынын чачын өрүп жаткан учурда таалим-тарбия, журүм-турум, адеп-ахлак тууралуу кызынын кулагына кумдай куюп, ар бир өрүмүндө атанын мурасы, эненин намысы “өрүлгөн чачтай” бекем болушун уктурушкан. Бирок бүгүн мына ушундай таалим-тарбия толук берилип жатабы? Кыз баланын, аял затынын ээлеген орду, азыркы коом кандай каралып жатат?

“Кыз кылыгы менен кымбат”деген кеп бар. Ооба, бул айтылган сөз тээ илгертен бери ооздон-оозго айтылып келгенине турмуш өзү күбө.

“Кыз бала үйдө конок” деп дагы айтылат. Анткени кыз бирөөнүн бүлөөсү экени баарыбызга белгилүү эмеспи. Андыктан “кыз” деген үч тамгадан турган улуу сөзгө ар бир кыргыз кызы татыктуу болгону абзел. Кыз бала көчөдөн керилип, созулуп басып келе жатканы эмне деген кооздук, эмне деген көркөмдүк, эмне деген сулуулук жана сөз менен айтып жеткизе албаган кандайдыр бир касиет жатканына эч ким каршы сөз айта албайт.

Ар бир чыгармачыл адамдар жаз гүлүндөй кулпунган кыз балага эмне деген гана арзуу ырларын арнабады, сүрөтчүлөр ойго келбеген сүрөттөрдү тартып, кыздын улуулугуна баа берип келгени жалганбы? Албетте кыз кылыгы менен жана өзүнө жарашыктуу уяң мүнөзү, аруулугу, кылык жоругу, тоо булагындай кулакка жагымдуу угулган шыңгыр күлкүсү, назик үнү, өрүлгөн чачы, денесин жапкан кийими, сыпаалыгы менен сөз жетпеген сыйга татыктуу болуп келгенин ким тана алат. Илгери кыздар жүктүн бурчунда ийменип сайма сайганы, үндөрүн өктөм чыгарбай сыпаа жана тартынчаак болуп, кыз каадасын сактап келгени эмне деген бийик сапат эле. Ал эми өзгөчө кайран союз тараганы биз ириде кеп кылган “кыз” деген улуу сөзгө көлөкө түшүргөн кээ бир кыздардын жоосунсуз жоруктары азыркы турмушта кездешпей койбойт. Эмнегедир барган сайын жеңил ой кыздардын саны арбып баратканы,албетте,өкүнүчтартуулайт.

Оозду чоюп орусча сүйлөп, чылымды чычайтып чегип, кооз сөздөр менен сүйүүнү барктаган биздин элде качан болду эле. Качан кыз баланын көзүнчө балдар жагымсыз кулакка жат сөздөрдү айтышчу эле. Качан кыз бала абаратын көргөзгөн кийим кийчү эле. Балким ошол жеңил кийим кийген жаман адат, болгон кыздардын жана аял затынын дарегине доо кетирип, көчөдөгү ыпластыктар күчөдүбү? – деген дагы ой пайда болбой койбойт экен.

“Кыздуу уйдо кыл жатпайт” деп, кыздарды тазалыктын, сарамжалдуулуктун, тыкандыктын сакчысы катары сыпаттап келишет.

Бабаларыбыз кызга өзгөчө маани берип, "Кыргыз кызын сыйлайт" деген улуу салт бар тура, көрсө. Ошондо да Кыз Сайкал, Жаңыл Мырза өңдөнгөн баатыр кыздар, ошондой эле Канымкей, Айчүрөк, Зулайка, Айганыш сыяктуу аруулуктун, асылзаадалыктын үлгүлөрү жомокко айланган чыгар. Ошого жараша кыздарга да өзгөчө талап коюлуп, "Жакшы кыз - жакадагы кундуз", "Кызга кырк үйдөн тыюу" деп, алардын аялуу асылдуулугун аздектешкен. Кыздар да адебин сактап, өз баасын бийик кармашкан эле деп, тамшанып калат улуулар...

Исламда аялдын орду чоң. Исламда аялга кайдыгер кароого болбойт. Аллах Таала эркектердин таза жыныстагыларга болгон мамилесин көзөмөлдөп, аларга татыктуу мамиле кылууну буйруган:” Ниса сүрөсүнүн 1-28 чи аятка чейин кенири айтылган”.[1]

«Алланын Элчиси, саллаллаху алейхи уа саллам, айтты:«Аялдарга жакшы мамиле кылгыла (б.а. аларга эң жакшы мамиле кылгыла, аларга зулум кылбагыла, укуктарын сыйлагыла, урматтагыла, жакшылыкка багыттагыла..).-хадисинде[2]

Исламдагы аялдын абалынын эң жакшы көрсөткүчү Куран жана Мухаммед пайгамбардын (саллаллаху алейхи васаллам) сүннөтүндө аялдын чыныгы абалын жана бийиктигин көрсөткөн:

Бир жолу Мухаммед пайгамбар (саллаллаху алейхи васаллам) сапарда жүрүп, төө минген бир нече аялды көрүп калат. Айдоочу мындай жүрүш аялдарга чоң ыңгайсыздык жаратканын унутуп, жаныбарларды өтө ылдам айдап кеткен. Ошондо Пайгамбарыбыз (Ага Аллахтын салам-салаваты болсун): «Сен хрустал кутуларды көтөрүп жүрөсүң, алардан абайла!» - деди.

«Кыздар мээримдүү, берекелүү макулуктар. Кимдин бир кызы болсо, Аллах Таала аны тозок отунан тосмо кылат. Кимдин эки кызы болсо, алардын аркасы менен Бейишке кирет. Үч кызы же сиңдиси болгон, ага кызындай болгон, багып, багып жүргөн адамдан зекет милдети алынат.

Пайгамбарыбыз Мухаммад (саллаллааху алайхи ва саллам) айтты: «Уулуңа сүйүнүп карасаң, бул сага жакшылык, ал эми кызыңа кубануу менен карасаң сооп деп жазылат. Кыздарыңардан баштагыла, анткени Алла Таала аларга назик жана жумшак.

Пайгамбарыбыз Мухаммад (саллаллааху алайхи ва саллам) айтты: "Кыз бала төрөлгөндө, Алла Таала ал жерге периштелерди жиберет жана алар: "Силерге тынчтык болсун, бул үйдүн тургундары!" Анан периштелер төрөлгөн кызды канаттары менен жаап, башынан сылап: «Алсыз денеден кандай алсыз, алсыз чыкты. Эгер атасы аны чоңойтсо, кыяматка чейин ага Алланын жардамы болот” (ат-Тарбани).[3]

Кыргыздын белгилүү актрисасы Жамал Сейдакматова: “Табиятынан кыз бала назик жан.Биздин убакта кыздар табиятынан назик болушуп, ороңдогонду билишпейт болчу. Азыркы заманда кыздардын кылыгы да башкача болуп кетпедиби. Кыздарыбыздын көпчүлүгүнүн жүрүш-турушу эркекке окшоп калды. Табиятынан кыз бала назик жан болуп, мырзаларга жасаган мамилеси жылуу-жумшак болушу шарт. Бекеринен аялзатын үйдүн куту дешпейт да. Жолдошунун сөзүн эки кылбай, балдарына таалим-тарбия берип, ысык чайын, даамдуу тамагын дарсторконго жая коюп, жолдошун тосуп алса, мына ошондо аялдын мээрмандыгы билинет. Илгери кыздарды аябай катуу кармашчу да, тамак ичкенде акырын, үнүбүздү чыгарбастан иччүбүз. Ошол убакта табигый косметикаларды колдонор элек. Биздин замандагы мырзаларыбыз кызга ашык болуп калса, тердеп-кургап кат жазышчу, атайын өзүнүн почточусу болор эле. Кудум "Эрте келген турналар" тасмасындагыдай, Султанмурат менен Мырзагүлдүн сүйүүсүндөй болчу. Жүзааарчыга сүйүктүүсүнүн атын жазып, ортомчу жеңелер аркылуу берип жиберишчү. Анан бир-бирине жылдызы келишсе, жолугушуп сүйлөшүп, үйлөнүшөр эле. Мындай сүйүү эми азыркыларга жомок болуп калды да”.-деп эскерет.[4]

Кыргыз Эл артисти Саламат Садыкова:” Батыштын жапайы адаты тумоодой каптап кетти. Азыркы кыргыздын кыздары... Албетте, ыймандуу, адептүү кыздарыбыз да толтура. Бирок ошентсе да, маданиятты таратуу милдети башында турган айрым алып баруучу жаштарыбыз жөнүндө азыноолак айтып кетким келет. Атайын жаштарга арналган каналдар ачылбадыбы. Ошондогу жаш алып баруучу кыздарды көрүп алып ушунчалык иренжийм. Обу

жоктонуп, себепсиз жалжактап күлө берет, мына ошондон азыркы кыздарда нарк кетип жатпайбы. Анткени,көкүрөгүндө руханий байлыгы жок.
Илгертен айтылган "Кызга кырк үйдөн тыюу" деген бар болчу. Мектептен баштап ийменүү деген болор эле. Мейли улуу киши болсун, мейли кичүү киши болсун, алардан кымырынып-кымтынып турчубуз.

Кыз-жигиттин ортосунда керемет, ыйык, бир таза дүйнө бар эле. Азыркыларга бул жомок болуп кала берди. Батыштын жапайы адаты тумоодой каптап кетти. Түнкү клубдар, казино, кийген кийими, ашата сөгүнүп сүйлөгөнү, деги койчу, кайсы бирин айтпасам да жалпыбызга маалым да. Өзүбүзгө кайрылып келиш үчүн, коом өзгөрүлүшү шарт. Экранда жалаң кыргыздын өзүнүн касиетине ылайыктуу, элдин наркына, сөөлөтүнө ылайык көрсөтүүлөрдү жандандырса.”-деп айтканы бар.[5]

КРнын эмгек сиңирген артисти: Анапия Райымбекова:” Кынабын тапкан кылыктуулар. Кыздардын өз орду бар болчу. Азыр кыз баланын наркы кеткени-эркек балага караганда кыз бала көп болгону. Заманга жараша кыздар батыштын тасмаларын, сериалдарын көрүп, ошолорду туурап өзгөрүштү. Үйдөгү тарбиядан ата-эненин сөзүн укпай, жеңил ойлуулукка тез азгырылып жатышат. Беш кол тең эмес дегендей, ата-эненин тарбиясын алып, созулган кыздар да бар. Тилекке каршы, ошол акылдуу кыздар бактысын таппай калып, же тапса да, ашкере кылыгынын жоктугунан ажырашып кеткендери да бар.. Азыр сүйүү күнү деп атайын белгилеп жүргөн 14-февралды майрам катары көрбөйм. Ошол күнү өзүмөн-өзүм уяла берем. Биздин убакта кыздарга сөз айтыш өтө кыйын болчу. Азыр,тескерисинче, кыздар балдарга сөз айтып калган учур болуп калды. Азыркы кыздар заманга шылтоолойбу, айтор, түшүнбөйм...”[6] деген эскерүүсүн мисал келтирдим.

Негизи эле кыз баланын отуруп-турганы, тамак ичкени, мейманга чай сунганы, бирөөлөр менен саламдашканы, сүйлөгөнү, күлгөнү баары көзөмөлдө болгон. Мындай эрежелер кыздын адептүү өсүшүнө, жакшы жар, эне болушуна көрүлгөн камкордук катары гана каралган. “Карынын кебин капка сал” дегендей, ата-энебиз, улуулар айткан насаат создорду кунт коюп угуп, конулго туйуп, озубузду адептуу, ыймандуу, нарк- насилдуу болуп чоноюууга, келечекте “жакшы” адам болууга умтуулуубуз керек экен. Азыр баарынар эле ушул ойго кошулсанар керек деп ойлойм. Биз ошондо ата-энебиздин максат-тилегин орундап, аларды эч качан уятка калтырбайбыз.

Мусулман цивилизациясында аялдар тек-жайына карабастан, эркектер менен бирге коомду алга жылдыруу үчүн иштеп, турмуштун бардык тармагына катышкан. Фатима аль-Фихри сыяктуу билим жана маданий баалуулуктарды жактаган аялдар, Сутайта аль-Махамили сыяктуу математика, медицина, философия жана искусство тармагында алдыңкы аялдар болгон. Ал эми 10-кылымдагы Лабана Кордоба (Испания), 11-кылымдагы Ситт аль-Мульк (Египет), 12-кылымдагы Мелике Мама Хатун (Түркия), Разия (же Разия) сыяктуу негизги саясий ролду ойноп, мусулман цивилизациясынын маанилүү аймактарын башкаргандар бар. XIII кылымдагы Дели султанынын (Индия) жана башка көптөгөн аялдар бар.

Ар бир эл аялзатын эне катары сыйлайт. Ал эми Мухаммед пайгамбардын бул багытта: «Бейиш энелердин таманынын астында» деген сөздөрү өзгөчө. Бул дагы бир жолу аялдардын коомдогу орчундуу ролун жана анын негизги миссиясы – эне болуу маанилүүлүгүн баса белгилейт.

Мухаммед пайгамбардын аялдарынын өмүр баяны ислам тарыхынын өнүгүшүндө аялдардын маанисинин эң сонун үлгүсү болуп саналат. Мухаммеддин биринчи аялы Хадича

дүйнөдөгү биринчи мусулман аял болгон. Анын идеалдуу аял, эне жана шериктин образы Хадижаны Ислам тарыхындагы эң урматтуу аялга айлантты.
Мындан тышкары, Мухаммед пайгамбардын (саллаллаху алейхи васаллам) аялдары Айша жана Умму Салама пайгамбардын хадистерин жана сүннөттөрүн жеткирүүчүлөргө айланган. Ошентип, алар Ислам шариятына тарыхый салымын бекемдөө менен пайгамбардын инсанына болгон урмат-сый жана берилгендикти көрсөтүшкөн.

Хадича жана Айша сыяктуу аялдар, ошондой эле Мухаммед пайгамбардын кызы Фатима ислам тарыхынын алгачкы жылдарында негизги коомдук ишмерлерден болушкан. Тарыхый маалыматтар Мухаммед аялдардан кеңеш сураганын көрсөтүп турат. Курандын канонизацияланышына аялдардын салымы чоң. Мухаммед пайгамбардын дагы бир жубайы Айша медицина, тарых жана риторика боюнча белгилүү адис болгон. Айрыкча Мухаммеддин үй-бүлөсүнөн чыккан көрүнүктүү аялдардын өмүр баяны исламдын алгачкы мезгилинде аялдар өздөрүн салыштырмалуу автономдуу алып жүрүшкөнүн көрсөтөт. Суфий чөйрөлөрүндө Ыйык Мария (Мариям), Биб Хаяти Кермани, Хабиба (Өзбекстан) – Табиб, Фатима же Жахан-Ара аялдары устат, шакирт, «рухий эне» жана ал тургай аталарынын руханий сырларынын мураскерлери катары таанылган.

Биздин заманга чейинки доордогу эң атактуу аял башкаруучуларга VIII кылымда Аббасиддердин үч халифинин тушунда Мусулман Империясын башкарган Хайзуран кирет; Малика Асма бинт Шихаб ас-Сулайхия жана Малика Арва бинт Ахмад ас-Сулайхия Исламда бир дагы аял эмес, 11-кылымда Йеменде бийликте турган көптөгөн аялдар диний наамдарга ээ болгон; Ситт аль-Мулк, Египеттин 11-кылымдагы Фатимид ханышасы; бербер ханышасы Зайнаб ан-Нафзавия (1061 - 1107-ж. башкарган); 13-кылымдагы мамлюктардын эки ханышасы, Каирдеги Шажар ад-Дурр жана Делидеги Радия; алты монгол ханышасы, анын ичинде Кутлуг-Хатун (XIII кылым) жана анын кызы Падишах-Хатун Кутлуг-ханиддер династиясынан; он бешинчи кылымдагы Андалусия ханышасы Айша аль-Хурра, испандар Султана Мадре де Боабдил деген ат менен белгилүү; Сайида аль-Хурра, Мароккодогу Тетуан губернатору (1510–1542); жана төрт XVII кылымдагы Индонезия ханышалары. Уали хандын жубайы Айганым Саргалдаккызы (1783-1853) 1821-жылы күйөөсү каза болгондон кийин казак коомчулугунда зор роль ойногондугун да белгилөөгө болот. бир нече убакытка чейин Орто жүздүн Казак хандыгын башкарган. Ал белгилүү казак тарыхчысы, этнографы, саякатчысы жана чыгыш таануучусу Чокан Валихановдун чоң энеси болгон +.

Аялдын орду жана анын Исламдагы абалы дүйнө жүзү боюнча кеңири талкууланган жана талаштуу тема. Сырттан караганда кээ бирөөлөр капа болуп көрүнгөн нерсе чындыгында аялды коргойт. Алла Тааланын кудуреттүүлүгүн далилдеген аят-белгилеринен, адамдардын бири-биринен бейпилдик жана бейпилдик табуусу үчүн, эркек жана аялды жуп кылып жаратканы. Исламда аял үй-бүлөнүн жана коомдун пайдубалы деп эсептелет. Ислам ага маанилүү милдеттерди жүктөгөн жана анын улуу укуктарын кепилдеген.

Аял алгач кыз, андан кийин жар, эне жана жөн гана кожойке болуп, ар бир кызматта бийик даража, намыс бар. Кыз кезинде атасына бейиштин эшигин ачат. Аял болгондо күйөөсүнүн Ыйманынын жарымын толуктайт. Эне болгондо Бейиш анын таман астында. Аял эркек сыяктуу эле өзүнүн ар-намысын коргоого жана өзүнүн кадыр-баркын сыйлоого укуктуу. Исламда аялга назик жана камкор мамиле жасалып, ага милдеттеринен тышкары жүктөлбөстөн, анын физиологиялык жана психологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен атасынын, андан кийин күйөөсүнүн көзөмөлүндө болгон укуктар жана кызмат орундары берилген. аял.

Мусулман аялдары эркектер менен бирге ислам маданиятын жана цивилизациясын курууга катышып, поэзияда, адабиятта жана искусствodo өзгөчөлөнгөн. Мындан тышкары, мусулман аялдар математика, астрономия, медицина жана башка илимдерге көрүнүктүү салымдарын көрсөтүштү.

Жыйынтыктап айтканда, Кыогызстанда аял динине карабастан коомдун толук укуктуу мүчөсү экенин белгилегим келет. Коомдун ар бир мүчөсү сыяктуу эле анын укуктары бар. анын ичинде эмгек жана окуу. Ал эми, эреже катары, өз чечимдеринде азыркы кыргызстандык аялдар диний канондорду эмес, алардын укуктарын коргогон мыйзамдарды жетекчиликке алышат. Алардын ден соолук, эс алуу, билим алуу жана башкаларга, ар-намысын жана кадыр-баркын коргоого болгон укуктары бузулган учурда алар диний салттар боюнча эмес, таза укуктукту талап кылышат.

Колдонулган адабияттар:

1.Алаудин Мансур. Кураны Карим. Кыргызча котормосу жана түшүндүрмөсү. Б:2004-81б
2.Канат Аманбаев,Алманбет Осмон уулу которгондор.Имам Набави.Радиу-с Салихин.-Б:2015 -121б
3.Садык ГАВАЙ которгон.Имам Мухийи-д-дин Абу Закрия Бин Шариф Ан-НАВАВИ – Б:2010 -225б
4.https://multiurok.ru/files/kyz-adebi-kymbat-2.html
5. https://multiurok.ru/files/kyz-adebi-kymbat-2.html
6.https://multiurok.ru/files/kyz-adebi-kymbat-2.html

Рецензент: д.филос.н., профессор К.Утуров

УДК 821.51

Алишерова Сагынбүбү Амангуловна
И. Арабаев атындагы КМУ, Теология кафедрасы,магистрант
Алишерова Сагынбүбү Амангуловна
КГУ им.И.Арабаева, кафедра Теологии, магистрант
Alisherova Sagyn bubu Amangulovna
KSU named after I. Arabaev, Department of Theology, undergraduate

ПАЙГАМБАР МУХАММАД САВДЫН ТАРБИЯ БОЮНЧА НАСААТТАРЫ
ПРАРОК МУХАММАД САВ ЛУЧШИЕ НАСТАВЛЕНИЕ
PROPHET MUHAMMAD SAW BEST INSTRUCTION

Аннотация: Илимий макалада жалпы адамзатка туура жолду көрсөткөн тарбиячы Мухаммад САВ дын насаатары тууралуу баяндалат.

Аннотация: В статье собраны советы и речи, деяния и прекрасный характер МухаммедаСАВ просветителя, направившего человечество в правильном направлении.

Annotation: The article includes the advice and speeches, deeds and wonderful character of Muhammad, the educator who guided mankind in the right direction.

Негизги сөздөр: Куран, хадис, илим,тарбия ,адеп-ахлак.

Ключевые слова:Куран, хадис, знание,воспитание,нравственость

Keywords: Qur'an, hadith, knowledge, education, morality.

Заманбаптын талабы боюнча коомдо инсандар айрыкча жаштар билим алып алдыга умтулуп, жашоодо өз ордуларын таап жашап кетүү эн маанилүү. Адамзаатына бул жолдо үлгү катары бир гана Пайгамбарыбыз Мухаммад САВ болгон.

Мухаммад САВ үлгүлүү тарбиячы, акылдуу даанышман болгон. Абдулла ибн Масъуд айткандай, ал (САВ) жакшылыктын ачкычын да,жыйынтыгын да үйрөткөн эле. Жашоонун ар бир багытына тийиштүү адамдарга пайдалуу болгон нерселерди үйрөтөөр алдында, сахабаларына: “Мен силерге, атанын өз уулуна үйрөткөндөй үйрөтүп жатамын” + деп айтар эле.

Алланын элчиси САВ: “ Илим үйрөнүү – ар бир мусулманга парз” –деп буйрук кылуу менен бирге, илимдин өсүп- өнүктүрүүчү, өзгөртүүчү, калыптандыруучу жана келечекке даярдоочу өзгөчөлөктөрүнө көңүл буруп, аял –эркек бардык мусулмандарды илим алууга чакырган: “Кимдир бирөө илим алуу үчүн жолго чыкса, Алла Таала ага бейиш жолун жеңилдетет. Алла Тааланын үйлөрүнүн биринде, Алла Тааланын китебин окуп, өз ара изилдеп үйрөнгөн коомго, бейпилдик (жардам, береке, ырайым) түшөт. Аларга ырайым кирип, айланасын периштелер каптап, Алла Таала да анын жанындагыларга айтат. Эгерде, бирөөнүн кылган амалдары аны аркага тартса, анын урпагы, аны астыга жылдыра албайт”.+

“Мухаммад пайгамбарыбыздын баалуу, даанышман идеяларын,өмүр жолун азыркы жаштар, башкача айтканда,кийинки муун,жалпы эле кыргыз эли жакшы билеби, кабардарбы” . деп эскерет + Ормушев А.С.Тарых илимдеринин доктору,Профессор. Пайгамбарыбыз Мухамад САВдын өмүрбаяны китепте Баш сөзүндө.

Билим алууга жана билим берүүгө зор маани берген. Мухаммад САВ бул багытта түрдүү методдорду колдонгон. Баарынан мурда ал САВ насаат сурап келген адамдын ар биринин абалын, аң-сезимин, рухий абалын жана муктаждыгын эске алып, түрдүү кеңештерди берген. Алланын элчиси САВ адамдар менен болгон мамилесинде жана билим берүү иштеринде, инсандардын абалынын эске алынуусун насаат кылган. Мухаммад САВ көздөгөн бул принциптерди, сахабалар да кылдаттык менен аткарышат эле. Бул туурасында Аз.Али: “Адамдарга, алар түшүнө турган нерселерди риваят кылгыла!Алла Таала менен Анын элчисине жалаа жабылууну каалайт белеңер?” деп катуу эскертүү жасаган. Ошондой эле, Абдулла ибн Маъсуд да: “Эгерде, бир коомго акыл – эси жетпей турган нерсени риваят кылсаң, алардын бир бөлүгү үчүн бул нерсе бир гана тополоң болот” = деп айтуу менен, ар маалыматты ар коомго билдирүүнүн аң-сезимдин адашуусуна жол ачуу ыктымалына ишаарат кылган.

Мухаммад САВ билимди аркалаган, илим үйрөнүүнү каалаган адамдарга жакшы мамиле кылууну,аларды эң жакшы түрдө тосуп алып, жардам керек болгон ар бир темада жардам берүүнү айтып: “ Силерге, чыгыш тараптан илим үйрөнүү үчүн адамдар келишет. Аларга жакшылыкты насаат кылгыла” деп буйрук кылган. +

Алланын элчиси САВ жанындагы адамды эч бир убакта уят кылып, аны ыңгайсыз абалда калтырган эмес. Мединалык жаш сахаба Муавия ибн Хакам, намаз учурунда сүйлөшүүгө тыюу салынганынан кабарсыз кезинде, чүчкүргөн адамга “Ярхамукаллах” деп айтат. Жамаат анын бул кылганына жаман көздөрү менен карашканда, Муавия: “ Силер карай тургандай эмне кылдым?” деп айтат. Адамдардын андан да катуу көз караштарына кабылса да, унчукпайт. Намаз аяктаган соң, Аз.пайгамбардын САВ бул окуядан кийин ага кандай мамиле кылгандыгын мындайча билдирген: “ Аллага ант болсун! Алланын элчисинен мурда да, андан

кийин да өзүнөн жакшы үйрөткөн мугалим көргөн жокмун. Мени тилдеген да, урган да, сөккөн да жок. Намаз аяктаган соң, болгону: “ Намаз учурунда өз ара сүйлошүлбөйт. Намаз – тасбих кылуу, такбир айтуу жана Куран окуу” +деп айтты.

Алланын элчиси САВ адамдардын кемчиликтерин эч качан беттерине айткан эмес. Кээ бир кыймыл – аракеттерди жактырбаган учурда, “ Бул адамдарга эмне болду?” же болбосо “ Араңардан кээ бирлери мындай кылып жатыптыр!” сыяктуу сөздөр менен сыматабай эскертүү жасап, кыйыр түрүндөгү ыкманы колдонууну туура көргөн. Ал эми адамдар болсо, коомдун алдында уят абалга түшпөй туруп, керектүү сабакты алышат эле. Аз.пайгамбар САВ азд уруусунан Ибнул-Лутбийя деген адамды, зекет топтоо иши менен милдеттендирет. Көп өтпөй бул адам, колунда бир топ нерсе менен Алланын элчисине САВ келип: “Бул сизге, а бул мага белек катары берилди” деп айтат. Мындан улам Алланын элчиси САВ минбарга чыгат да: “ Мен милдеттендирген адамга эмне болгон? “ Бул сизге, а бул мага белек катары берилди” деп айтууда! Бул адам ата-энесинин үйүндө отуруп байкаса болмок экен, ага белек берилет бекен же жокпу?”+ деп билдирип, зекет кызматкеринин белек алуусун паракорчулуктун бир түрү же болбосо кызматты так аткарбоо катары көрүп, баарын мындай нерседен алыс болуусун эскерткен. Мухаммад САВ жаштарды тарбиялоодо, кез -кезинен аларга мактоо айтуу менен аларды ыймандуу чынчыл болууга үндөгөн.

Инсандарга илим үйрөтүүдө пайгамбар САВ эң биринчиде билим берүүнү жогору койгон. “ Сүйүнчүлөгүлө, жек көрдүрбөгүлө. Жеңилдеткиле, оорлоштурбагыла!” деп айткан сөзү да, анын билим берүүгө болгон мамилесин түшүндүрүүдө. Аз.Айша энебиз, Алланын элчиси туурасында мындай деп баяндаган: “ Аз.пайгамбар САВ, эки нерседен бирөөнү тандоого мажбур болгондо, эгерде күнөө эмес болсо эң оңой болгонун тандайт эле. Эгерде күнөө болсо, андан эң алыс турган адам болот эле. Аллага ант болсун, Аз.пайгамбар САВ өзүнө тийиштүү болгон эч бир темада өч алуу жолуна тушкөн эмес. А бирок, алла Тааланын мыйзамдарынын бирөөсү тепселгенде, сөзсүз түрдөө мунун жазасын берет эле”.+

Пайгамбарыбыз САВ үчүн негизги нерсе – тарбия усулунда инсандарга сылык мамиле кылуу эле. Ал САВ жылмайган жүзү, таттуу тили жана сылык түрдө сүйлөөсү менен, ар дайым адамдарга жылуу ой калтырат эле. Алла Таала анын бул тарабы туурасында төмөндөгүчө билдирген: “ Алланын ырайымым менен сен, аларга жумжак мамиле кылдың. Эгерде сен таш журөк, орой болгонуңда, анда алар сенин айланаңдан чачылып кетмек...!+

Алланын элчиси САВ кандай гана учур болбосун, адамдарды үйрөтүү жолу менен өзүнө багындырат эле. Адамдардын туура эмес ой жүгүртүп, туура эмес иш жасоолору, албетте таң калаарлык нерсе эмес. Ал эми катачылыктарынан улам аларды бөлүү жана кемсинтүү, бир гана зыян алып келет. Мындан улам Аз.пайгамбар САВ мындай адамдарды түшүнүү менен карап, аларды эң жакшы түрдө үйрөтөт эле.

Кыргыз элинде ата-бабадан бээри айтылып келген макал –лакаптарга карасак: Жигитке жетимиш өнөр аздык кылат. Жети элдин тилин бил, жети түрлүү илим бил. Билимдүүгө дүйнө жарык. Билим адамдын канаты.+жана да ушундай макалдар адамга билим керек экенин айтып турат.

Чынгыз Айтматовдун эскерүүсүндө төмөнкү саптар.

“Эгер китеп өзүн окуп жаткан окуучунун акыл эсин, намыс ариетин ккозгоп, анын жүрөгүн турмуштагы эң эле адам жийиркеткен булганыч, ыплас нерселерди көрсөтүү менен, же тескерисинче, тазалыкты, сулуулуктун жана улуулуктун картиналары менен титиретип, аны өзүнө жана өзүн курчап турган айлана- чөйрөгө тереңирээе кароого аргасыздантып, биротоло

өзүнүн таасирине багындырып алса –биз муну искуство күчү дейбиз”+**"Кутбилим", 13.03.2009-ж.**

Пайгамбар САВ адамдарга эле эмес, жаныбарларга да мээримддүү мамиле жасаган. Күндөрдүн биринде Аз.Айша, ачууланып турган төөгө минип. Аны тынчтандыруу үчүн жугөнүнөн катуу тарта баштайт. Алланын элчиси САВ ага: “ Айша төөгө сылык мамиле кыл! Анткени сылыктык кай жерде болсо, ал жерди кооздотот. Кай жерде болбосо, ал жерди көркөмсүз кылат”+ деп айтып, төөгө назик мамиле кылууну насыяттаган.

Алланын элчиси, пайдасыз илимден узак туруп, пайдалуу илимди көздөө принцибин кармайт эле. Анын эң көп кайталап, эсте калуусун каалаган дубаларынын бири төмөндөгүчө: “ Алла Таалам! Пайдалуу илим, адал ырыскы жана сен кабыл кылган амалдарды кылымдуу бере көр!” Мындан сырткары Аз.пайгамбар САВ “Алла Таалам! Ач көз напсиден, коркпогон жүрөктөн, пайдасыз илимден жана кабыл болбогон дубадан өзүң сакта!” +деп дуба кылуу менен,пайдасыз илимден узак туруу керектигине басым жасаган. Анткени адамдын материалдык жана моралдык дүйнөсүнө салымын кошкон пайдалуу илим, жандуу жана жансыз бардык заттар үчүн ырайым жана береке булагы болсо, пайдасы жок илим акыл – эске жүк болуу менен бирге, пайдалуу илимдин унутулуусуна да жол ачат.

Жыйынтыгы Мухаммад САВ адеп-ахлак түшүнүгү жана анын таалим – тарбия, билим берүү усулу –дене, акыл – эс, рухий жана сезим дүйнөсү күчтүү, бекем жана тең салмактуу муундун өсүп чыгышына жана келечекке даярдалуусуна, эң кымбат өрнөк болуп эсептелет. Анткени, адамдарга билим берүү сыңары куттуу иш, сылыктыкты талап кылгандай эле, анын хадис жана сүннөттөрүндө жеңилдик, колдонуучулук жана уйкаштык бар. Чындыгында, табияты, жашоо мүнөзү кандай гана болбосун ар бир адамдын, Кураны Керимдин жандуу мисалы жана адеп-ахлакты толуктоочу катары жиберилген Мухаммад САВдан өрнөк алаарлык журүм- туруму сөзсүз бар чыгаар.

Колдонулган адабияттар:

1 Пайгамбарлардын мөөрү Мухаммад САВ өмүрбаяны. Сафиу Рахман Мубарак Фури.
2 Мухаммад САВдын өмүр баяны.Маулана Мухаммад Идрис Кадехлави.
3 Хадистин негизинде Ислам.жооптуу редактор Ферхат Гөкче

Рецензент: филос.и.д., профессор К.Утуров

УДК 297+281.9

Кундиль И.Н., Амердинова М.М.
И. Арабаев атындагы КМУ, теология кафедрасы, магистрант
И. Арабаев атындагы КМУ, философия илимдеринин доктору, профессор
Кундиль И.Н., Амердинова М.М.
КГУ им. И. Арабаева, кафедра теологии, магистрантка
Доктор философских наук, профессор КГУ им. И. Арабаева
Kundil I.N., Amerdinova M.M.
KSU I. Arabaev, Department of Teology, undergraduate
KSU I. Arabaev, Doctor of Philosophy, professor

ИСЛАМ ЖАНА ПРАВОСЛАВИЕДЕГИ ДОГМА БОЛУП КАЛГАН ТУУРА КЕЛБЕСТИКТЕРДИ ТАЛДОО
АНАЛИЗ ДОГМАТИЧЕСКИХ РАСХОЖДЕНИЙ ИСЛАМА И ПРАВОСЛАВИЯ
ANALYSIS OF DOGMATIC DIFFERENCES ISLAM AND ORTHODOXY

Аннотация: Макалада дүйнөлүк диндер болгон Ислам жана Христиан динининбагыттарынын бири болгон – Православие каралган. Ошондой эле, Ислам менен Православиенин ортосундагы догма болуп калган туура келбестиктер талданган. Алланын бар жана анын бирөө экендиги жөнүндөгү маселелер боюнча догма болуп калган туура келбестиктерден тышкары, Ислам жана Православиедеги башка дагы маанилүү айырмачылыктар да көрсөтүлгөн.

Аннотация: В статье рассмотрены такие мировые религии, как Ислам и Христианство, в частности одно из его направлений – Православие. Также в ней проведен анализ догматических расхождений Ислама и Православия. Кроме догматических расхождений в вопросах единства и единственности Бога, показаны и другие существенные различия в Исламе и Православии.

Annotation: The article examines such world religions as Islam and Christianity, in particular one of its directions – Orthodoxy. It also analyzes the dogmatic differences between Islam and Orthodoxy. In addition to dogmatic differences in the issues of the unity and uniqueness of God, other significant differences in Islam and Orthodoxy are also shown.

Негизги сөздөр: дүйнөлүк диндер; Ислам; Православие; Куран; Библия; догма болуп калган туура келбестиктер; дин илими; пайгамбарлар; намаз; Кыямат күн.

Ключевые слова: мировые религии; Ислам; Православие; Коран; Библия; догматические расхождения; вероучение; пророки; молитва; Судный день.

Keywords: world religions; Islam; Orthodoxy; Koran; Bible; dogmatic differences; creed; prophets; prayer; Judgment day.

В современном обществе растет число людей, исповедующих ту или иную религию. И во всех в них есть свои внешние проявления религиозной принадлежности.

Две самые крупные мировые религии, это Ислам и Христианство. Их исповедуют большая часть населения на земле. Исторически известны такие периоды, когда Ислам и Христианство мирно сосуществовали друг с другом, но были времена, когда представители этих религий вели длительные и кровопролитные войны друг с другом.

Христианство – одна из самых крупных религий на земле, которое исповедуют более 2 млрд. человек. Ислам – вторая по численности верующих мировая религия. Её последователей насчитывается приблизительно 1,8 млрд. человек. Обе религии имеют много общего, но между ними есть и серьёзные отличия в основных взглядах.

В данной статье анализируются догматические расхождения Ислама и Православия – одного из главных и старейших направлений в Христианстве.

В основе богослужения и догматики (вероучения, объявленного церковью непреложной истиной) Христианства лежит Библия (с греч. Biblia, букв. книги), признанной священной. Систему догматов имеют и Иудаизм, и Ислам, и Буддизм.

Что же такое догмат или как его ещё называют догма? Догма с древнегреческого переводится как «мнение, решение» – это утверждение, которое невозможно доказать, оно

безоговорочно принимается на веру, признаётся бесспорным и неизменным при любых условиях; философский тезис, истинность которого лежит в основе той или иной философской системы. Таким образом, с точки зрения религии догма – это утверждённое церковью положение вероучения, объявленное обязательной и неизменяемой истиной, имеющей непререкаемый авторитет и не подлежащей критике (сомнению) [5, с. 35].

Один из основных догматов Христианства, в т.ч. и Православия – Троица, согласно которому Бог един по своей сущности, но существует в качестве трёх личностей («лиц», «ипостасей»): Бог-Отец, Бог-Сын и Святой Дух.

Основной догмат Ислама (араб. букв. – покорность) – поклонение единому богу – Аллаху и признание Мухаммада (да благословит его Всевышний и приветствует), «посланника Аллаха».

Религия, которая построена на последнем Господнем Откровении – Ислам. И, это чисто атрибутивное название, никак не связанное с именем пророка, который принёс Откровение, в отличие от других религий, названных по именам их явителей (Будда – буддизм, Иуда – иудаизм, Христос – христианство и т.п.).

Как в Исламе, так и в Православии имеется много общего. Одна из таких точек соприкосновения – это вера в единого Бога и неприятие многобожия (язычества). В рассматриваемых религиях почитаются священные книги: в Христианстве, в т.ч. и в Православии – Библия, а в Исламе – Коран, представляющий собой букву закона. Но все эти схожести имеют лишь внешний характер. Они базируются на поведении в быту, социальной деятельности, нравственности, отношении к своим ближним и побуждении творить добрые дела. Общность духовно-нравственных ценностей в Исламе и в Православии уже были рассмотрены в другой статье [6, с. 7-14].

Помимо догматических расхождений в вопросе единства и единственности Бога истинного, есть и другие различия, на которых мы остановимся в данной статье.

В книге Иман Валерии Пороховой «Коран. Перевод смыслов и комментарии» говорится, что существенное отличие между Библией и Кораном состоит в вопросе о потопе: в Библии он описывается как «вселенский» катаклизм и помещается на период времени 300 лет до Авраама (араб. Ибрахим), т.е. на XXI-XXII вв. до н.э. Однако, это не подтверждается научными данными, т.к. взяв такую хронологию за базу, мы должны признать «слив» с лица земли цивилизации того времени, в то время, как точно установлено, что это был период 10-й династии египетских фараонов, которая успешно перешла в 11-ю. Коран же представляет потоп как «локальное» явление, охватившее только народ Ноя (араб. Нух); они понесли наказание за грехи так же, как в своё время были подвергнуты каре народы Ад, Самуд, Содома и Гоморры [4, с. 706].

Огромная разница имеется в описании Библией и Кораном участи египетского фараона времени библейского «Исхода». Так в Библии читаем: «И вода возвратилась и покрыла колесницы и всадников… не осталось ни одного из них» (Исх. 14:28) [1, с. 95]. Открываем Коран: «Но дня сего спасём тебя Мы в твоем теле» (сура Йунус, аят 92). И.В. Порохова в своей книге говорит: «Как долго первые толкователи Корана бились над расшифровкой этой строки! И мог ли пророк Мухаммад быть её автором, если мумия фараона Мернептаха (фараона «Исхода») – сына Рамсеса II была обнаружена лишь в 1898 году. И только 8 июля 1907 года Элиот Смит снял с нее покрывала. Более того, медицинское исследование мумии показало отсутствие признаков долгого пребывания в воде [4, с. 706-707].

Хотя в богословии обеих религий говорится о грехопадении прародителей человечества (Адама и Евы), первое отличие между ними касается первородного греха.

В книге Ветхого Завета, приводится что Адам совершил преступления против Бога, как неповиновение и поэтому был наказан изгнанием и смертью, а грех его был унаследован всеми потомками [1, с. 12]. Но позже Бог не против отпустить всему человеческому роду смертный грех прародителя Адама через самопожертвование. Чтобы очистить людей от греха частичка Бога должна воплотиться в Его сына – Иисуса. Но благодаря Иисусу, пожертвовавшим собой ради людей, первородный грех Адама прощается тем, кто уверует и пустит Господа в своё сердце. Поэтому и существует ритуал крещения, в соответствии с которым человек «рождается заново», но уже без греха. Те, которые не приняли крещения не могут жить вечно, их души считаются смертными и попадают в Ад.

А.В. Журавский в своей книге «Ислам» приводит, что первородный грех Адама не является наследственным «пятном» всех людей. Коран учит, что каждый отвечает перед Богом только за свои поступки, совершённые в период земной жизни. Вследствие чего, в Коране грехопадению Адама не придаётся такого большого значения. Адам искренне покаялся в совершенном поступке и за это был прощён. Из аята 37 суры Аль-Бакара следует, что «от Господа своего Адам узнал, что он принял его покаяние. Воистину, он милосерден!» [3, с. 122].

Другое важное отличие, которое подчеркивается большинством ученых, в числе которых есть и шейх Ахмад Дидат, касается относительного божественного происхождения Христа [2, с. 8].

В Новом Завете (2-я христианская часть Библии) 13 раз упоминается Иисус как сын Божий. Так, в книге от Матфея 4:10 Иисус говорит сатане: «Господу Богу твоему поклоняйся и ему одному служи». «И отцом себя никого на земле не надо называть кроме Отца, который на небесах» (Мф. 23:9) [1, с. 1113].

Из вышеприведенных строк следует, что Иисус сам даёт определение своей миссии как богослужение.

Приведём некоторые аяты Корана относительно происхождения Иисуса. В аятах 116-118 суры Аль-Маида сказано: Вот сказал Аллах: «О Иса, сын Марьям! Говорил ли ты людям: «Примите меня и мою мать двумя богами наряду с Аллахом?». Он сказал: «Пречист Ты! Как я мог сказать то, на что я не имею права? Я не говорил им ничего, кроме того, что ты мне велел: «Поклоняйтесь Аллаху, моему Господу и вашему Господу». В аятах 30-32 суры Марьям приводятся слова Исы, сына Марьям: «Воистину я раб Аллаха. Он даровал мне Писание и сделал меня пророком». В той же суре Марьям в аяте 36: «Иса сказал: Воистину, Аллах – мой Господь и ваш Господь. Поклоняйтесь же ему. Это и есть прямой путь» [4, с. 156].

Третье отличие, на которое ссылаются учёные, заключается в вопросе распятия Христа.

В христианском вероучении, встречающемся в книгах Нового Завета, утверждается, что Иисус (пророк Иса, мир ему) умер, затем воскрес из мёртвых и жил дальше. Вот что говорится об этом в Евангелии (раннехристианское сочинение, рассказывающее о «земном» житии Иисуса Христа, включенное церковью в состав Нового Завета) от Марка в главе 9 в стихе 31: «Ибо учил своих учеников и говорили, что сын человеческий предан будет в руки человеческие, и убьют Его, и по убиению в третий день воскреснет» [1, с. 1139].

Теперь в книге И.В. Пороховой рассмотрим, что повествует Коран о распятии Христа. В Коране отдельное внимание уделяется второму пришествию пророка Исы (мир ему) на Земле, которое должно стать немаловажным событием по сравнению с первым этапом его земной жизни. «И будет на мне мир и в день, когда я родился, и в день моей смерти, и в судный день,

когда я буду воскрешён». В аяте 55 суры Аль-Имран говорится: «Вот сказал Аллах: «О, Иса (Иисус)! Я сам пошлю тебе упокоенье, потом же вознесу к Себе» [4, с. 86].

Итак, в суре Аль-Имран указывается на вознесение Исы (мир ему) к Всевышнему, а в аяте 33 суры Марьям речь идёт о конце земного пути пророка Исы (мир ему). Тем самым, акцентируется, что смерть его настигнет лишь после его повторного возвращения на землю и уготованного срока жизни на ней. Второе появление пророка Исы (мир ему) станет одним из знамений приближающегося Судного Дня: «Истинно он (Иса) знамение [судного] часа. Нисколько не сомневайтесь в этом и следуйте за Мной. Это и есть путь правильный» (сура Аз-Зухруф, аят 61) [4, с. 336, 523].

В своей книге «Что Библия говорит о Мухаммаде» А. Дидат приводит пример об отношении мусульман к пророку Исе (мир ему), известного в христианском мире как Иисус-спаситель. Этому учит Коран в аяте 136 суры Аль-Бакара: Скажите: «Мы уверовали в Аллаха и в то, что ниспослано Ибрахиму, Исмаилу, Исхаку, Йакубу и всем двенадцати коленам, и что было даровано Мусе и Исе, и что было даровано пророкам от Господа их. Мы не различаем между кем-либо из них, и ему мы предаёмся». В этих строках изложено всё отношение к предыдущим пророкам, посланникам и людям писания.

Ислам не имеет предубеждений против каких-либо пророков, не обнаруживает пристрастия к одним и нелюбовь к другим, – Ислам принимает всех их как Божественную милость к человеческому роду, какие бы они имена не носили и к какому бы народу не были посланы.

В.С. Соловьев в своем глубоком анализе вероучения Ислама в книге «Магомет. Его жизнь и религиозное учение», пишет о том, что все пророки получали чистую веру с неба («Меж ними Мы не делаем различий», – говорит Аллах), но затем она искажалась частью по вине людей (книжниками, фарисеями, первосвященниками), частью от действия злого духа [7, с. 23].

Коран – единственное Писание, записанное при жизни Пророка непосредственно с его слов, за 1400 лет своего существования не претерпело ни малейшего изменения и стало «материально ощутимым» свидетельством или скорее Господним знамением истинности Слова. Сохранность Священного Корана была декретирована Всевышним, что говорит о несомненной единственности Писания, которое лишено любого вторжения человеческого фактора и сохранность которого Господь возложил на себя.

В своих выступлениях исламский проповедник шейх Ахмад Дидат не раз упоминал о том, что: «У нас нет Евангелие от Иисуса, у нас есть основательные сомнения, подтвержденные исследованиями хранилищ относительно достоверности других рукописей-писаний. Но с чем согласны все, даже самые ярые противники Ислама, так это с тем, что Священный Коран – единственное ниспослание, не задетое ни временем, ни человеком. Он живет и «работает», волнуя умы даже самых непримиримых скептиков, призывает к единению людей под знамя веры в Бога Единого (сура Аш-Шура, аят 13). Далее, продолжает А. Дидат: «Даже после того, как мессия (помазанник) Иисус пришёл с ясными знамениями от Всевышнего, утвердил в людях истинную веру, часть людей вновь предала забвению учение о единобожии» [2, с.10, 11].

А. Дидат в своих трудах и лекциях говорит: «С точки зрения Ислама, вся религия едина, поскольку Истина – одна. Это та же религия, которую проповедовали все пророки древности (сура Аш-Шура, аят 13). Этой же истине учат все боговдохновенные книги. По сути, она есть постижение Божьей воли и Божьего промысла и радостное подчинение им [2, с. 22].

Следующим немаловажным отличием является восприятие Бога. В своей книге «Ислам» А.В. Журавский отмечает, что в Православии «Бог есть любовь», которая воплотилась ради спасения человеческой души. В Исламе же Аллах есть судья, который предопределяет судьбу человека. Христианский Бог сотворил человека, и он сам же по своей воле может перестать творить. В Исламе же утверждается постоянная божественная творческая активность, потому что «Аллах творит непрестанно» [3, с. 101].

В своих выступлениях Иман Валерия Порохова говорит: «Согласно Православной религии Бог обладает святостью и смирением, также он желает спасения всем людям. В Исламе же Бог – это источник добра и зла. Он не ищет встречи с теми людьми, которые этого не желают, может быть грозным и карающим: «И стали они хитрость замышлять (против Мессии), а (против них) стал замышлять Аллах, – поистине нет лучше Господних!» (сура Аль-Имран, аят 54) [4, с. 86].

Далее, продолжает И.В. Порохова: «В рассматриваемых религиях также намного отличается восприятие человеческой личности. В Православии человек наделён свободной волей. Бог знает предстоящее, но не предопределяет будущего человека. В Исламе же все действия человека предопределяются Аллахом.

Православная молитва может проходит на любом языке, в то время как в Исламе молитва совершается только на арабском языке. Христианский пост является воплощением духовной борьбы с грехом и дьяволом. Исламский пост предназначен лишь для награды в будущей жизни.

Картина рая тоже существенно отличается в обеих религиях. В Исламе грешники попадают в геенну огненную, в которой они подвергаются страшным пыткам и мукам. В Христианстве ад является таким местом, в котором человек будет лишен общения с Богом. Душа грешника будет неспособна воспринимать Божественную любовь и это будет приносить ей огромные страдания и боль.

Исходя из всего выше приведенного можно заключить, что Ислам и Православие, как и остальные мировые религии, базируются на фундаментальных гуманистических ценностях, имеющих незыблемое значение – на доброте, сострадании и любви к ближнему, на справедливом отношении и уважении к личности. Поэтому объединение усилий религиозных организаций, их взаимодействие с государственными и социальными структурами являются необходимыми условиями для укрепления гражданского мира и согласия во всех странах, где на протяжении многих веков проживают последователи разных вероисповеданий. Ислам и Православие – это наше духовное наследие, мы ценим их как бесценное всеобщее достояние.

Список использованной литературы:

1. Библия «Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета: Канонические, в русском переводе с параллельными местами (перепечатано из синодального издания). М., 1991.
2. Дидат А. «Что Библия говорит о Мухаммаде (да благословит его Аллах и приветствует)». Исламская библиотека. Спонсор Саид Хамид Мухаммад Субайхи.
3. Журавский А.В. «Ислам». М.: Издательство «Весь мир», 2004.
4. Коран. Перевод смыслов и комментарии Иман Валерии Пороховой. - 10-е изд. - М.: РИПОЛ классик, 2008.
5. Комлев Н.Г. «Словарь иностранных слов». М.: ЭКСМО, 2006.
6. Кундиль И.Н. «Общность духовно-нравственных ценностей в Исламе и в Православии». Вестник КГУ им. И.Арабаева, №5. Сборник магистрантов, 2021.

7. Соловьев В.С. Магомет. Его жизнь и религиозное учение. Собрание сочинений. Спб, 1886-1896. Т. 6.

Рецензент: д.и.н., профессор Ормушев А.С.

УДК 371.011

Маян Р. З.
И. Арабаев атындагы КМУ, Теология кафедрасы, магистрант
Маян Р. З.
КГУ им. И. Арабаева, кафедра Теологии, магистрантка
Mayan R. Z.
KSU I. Arabaeva, Department of Theology, undergraduate

ИСЛАМ ДИНИНИН БААЛУЛУКТАРЫ
ЦЕННОСТИ ИСЛАМСКОЙ РЕЛИГИИ
ISLAMIC RELIGION VALUES

Аннотация: Макалада дин жана улуттук баалулуктар, исламдын негизги баалулуктары, исламдын руханий баалулуктары жөнүндө маалымат берилген. Салттуу ислам баалулуктары жана баалулуктардын системасы каралган.

Аннотация: В данной статье даны сведения о религиозных и национальных ценностях, основных и духовных ценностях. Рассмотрены традиционные ценности и системы ценностей.

Annotation: This article provides information about religious and national values, basic and spiritual values. Traditional values and value systems are considered.

Негизги сөздөр: Баалулук, ислам, руханий баалулук, негизги баалулук, салттуу ислам, баалулуктар системасы.

Ключевые слова: Ценность, ислам, духовные ценности, основные ценности, традиционный ислам, система ценностей.

Key words: Value, Islam, spiritual values, basic values, traditional Islam, system of values.

Баалуулук - адам, социалдык топ жана жалпысынан алганда коом үчүн айлана-чөйрөдөгү объектинин (жаратылыш коомдук турмуштун кубулуштарында кездешүүчү жакшылык жана карасанатайлык, сылыктык жана оройлук, сулуулук жана көрксүздүк жана башка) оң жана терс мааниси. Үстүртөн караганда баалуулук буюмдун же көрүнүштүн өз касиети сыяктуу сезилет, чындыгында ал касиет жаратылыштын өзүндө, объектилердин ички структурасында эмес, ал адамзаттын иш аракеттеринин чөйрөсүнө, алардын кызыкчылыктарына, социалдык мамилелерине гана таандык. Адам коомдун турмушуна, тагдырына, өлкөнүн келечегине таасири тие турган жаратылыштын баалуулугу социалдык турмуштун көрүнүштөрүнө баа бере албай коё албайт. Анын төмөндөгүдөй түрлөрү бар: материалдык, коомдук-саясий жана рухий баалуулуктар бар[1].

Диндеги баалуулуктарды аныктоодо, айрыкча биздин эмгегибизге тиешелүү болгон ислам динин баалуулуктарын аныктоодо ар кыл пикирлер бар.[2-3]. Мисалы:

1. Дин жана улуттук баалуулуктар;
2. Исламдын негизги баалуулуктары;

3. Исламдын руханий баалуулуктары;
4. Салттуу ислам баалуулуктары;
5. Ислам коомундагы баалуулуктар системасы ж.б.

Жогоруда көрсөтүлгөн бөлүк-тармактардын айрымдарына токтоло кетели.

Ислам дүйнөтаанымында баалуулуктар негизинен диндик жана диндик эмес деп бөлүнбөйт. Анткени жогоруда айтылгандай бардык баалуулуктар негизинен диндик баалуулуктар болуп эсептелет. Анткени канчалык адамбаласы кээ бир баалуулуктарды акыл эси менен аныктагандыгын ойлосо да Теңир тарабынан берилген акыл эс аркылуу Теңир тарабынан түзүлгөн системанын чегинде гана ой жүгүртүүдө. Баалуулуктарды аныктоонун Исламдык усулу болсо болгону ошол баалуулуктарды туура аңдап туура жашоого туура багыт берүүчү өзгөчөлүккө гана ээ болуп эсептелет. Бул усулду билбей туруп адам баласы (Исламдык ишеним боюнча) туура эмес нерселерди баалуулук катары көрүп алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ. Ислам динине туура келген баалуулуктар кантип аныктайбыз деген маселеде да еки көз караштын ортосунда кайчы пикирлер бар. Коомчулуктун басымдуу бөлүгү дин жөнүндө жетишээрлик маалыматы жок туруп логикалык бүтүмдөр аркылуу аныктаган баалуулуктарды диндик баалуулук катары көрсөтүп коомчулукка тануулоо аракетин көрүүгө болот. баалуулуктардын логикалык аныктоосуна, адамдын советтик мезгилде алган тарбиясы, же болбосо азыркы учурдагы батыш маданиятынын таасири, базар экономикасынын таасири, кыргыз элинин байыртадан бери колдонуп келген (туура жана туура эмес) колдонуштары жана ошондой эле учурдагы ооздукталбаган оопасыз публицисстик маданияттын таасирин эске салсак болот. Мындайча айтканда Диндик баалуулуктарды диндин өзүнө үңүлүп эмес баштатан туура көргөн нерсени динге таңуулоо аракети катары карасак болот. Көпчүлүк учурда лопгикалык аныктоо менен диндин диндик аныктоосу бирибри менен төп келип калышы мүмкүн. Бирок бул жерде негизги маселе диндик баалуулуктарды диндин өзүнө үңүлүп кароо аркылуу аныктоону методикалык зарылчылык катары калыптандырышыбыз керек. Ошондо диндик баалуулуктарды дин билимдерин өздөштүргөн дин таануучулар гана аныктап коомчулуктун тандоосуна сунуу мөмкүнчүлүгү жаралат. Демек бул жерде да диндик баалуулуктарды диндин өздүк өзөгүнөн алуу менен гана аныктоого боло тургандыгын фундаменталдык идея катары калыптандырышыбыз керек.

Жогоруда биз келтирген жалпылоодон кийин ислам динин баалуулуктарын топторго же класстарга бөлүү канчалык денгеелде так эместигин ачык көрө алабыз. Кээ бир булактарда исламдын негизги баалуулуктарын төмөнкүдөй беш бөлүүккө бөлүшөт.

Исламдын негизги баалуулуктары:

1. Негизги ишеним;
2. Диний практика;
3. Куран;
4. Мухамад (САВ) пайгамбардын окуусу;
5. Шариат.

Бул жерде исламдын негизги баалуулуктарын чектөө бир топ тоскоолуктарды жаратат. Мейли биз шарттуу түрдө ушундай деп кабыл алалы.

Исламдын негизги беш баалуулуктарынын ар бири татаал түзүлгөн жана аларды андан ары да майдалап топторго бөлүшөт. Исламдык негизги ишеним өзү алты тармакка бөлүнөт. Алар:

1. Кудайга ишенүү;
2. Периштелерге ишенүү;

3. Пайгамбарларга ишенүү;
4. Ыйык китепке ишенүү;
5. Акыр заманга ишенүү;
6. Тагдырга жана Кудай буйругуна ишенүү.

Исламдын диндик практикасы негизги баалуулук катары беш ислам бутагына бөлүнөт. Алар:

1. Ишеним күбөлүгү;
2. Күн сайынкы дуба окуу;
3. Зекет кайрымдуулугу;
4. Орозо тутуу;
5. Меккеге ажылык кылуу.

Куран негизги аль-Фатика сурөөсүү. Бул Курандын биринчи главасы ар дайым окулушу зарыл. Кийинки б.а. төртүнчү исламдын негизги баалуулугу Мухаммад (САВ) пайгамбардын негизги окуусу.

Мухаммад (САВ) пайгамбардын негизги окуусу да жогорудай алты бөлүккө бөлүнөт. Алар:

1. Аракет каалоо менен бааланат;
2. Кудай кайрымдуу;
3. Исламды толук сактоо колдонуу;
4. Адам толук ишенимге өтүшү зарыл;
5. Эч кимге зыян келтирбөө;
6. Толук жөнөкөй жана аткаруучу болуу.

Исламдын бешинчи негизги баалуулугу шариат же ислам мыйзамдарынын негизи да алты бөлүктөн, түзүчүлөрдөн турат. Алар:

1. Дин;
2. Өмүр;
3. Үй-бүлө;
4. Акыл эс;
5. Менчик буюм-терим;
6. Акыйкаттык жана эркиндик.

Биз жогоруда көргөндөй исламдын негизги беш баалуулугу да өз ичинен түзүүчү бөлүктөрдөн турат. Жалпы схемалык түрдө сандык жактан аларды төмөнкүдөй көрсөтүүгө мүмкүн.

Исламдын негизги баалуулуктарынын тармакка бөлүнүү схемасы:

Исламдын негизги баалуулуктары

1	2	3	4	5
6	5	1	6	6

Схемадан исламдын эң негизги беш баалуулугу андан ары 24 бөлүккө бөлүнө турганы көрүнүп турат. Мындан исламды негизги баалуулуктар жетиштүү денгеелде татаал жана комплекстүү экендиги далилденет.

Исламдын руханий баалуулуктарын кароого өтөлү, көп ислам илимий булактарында исламдын руханий байлыктарына кайра кайталануучу баалуулуктар кирет. Мисалы исламдын руханий баалуулуктарына төмөнкүлөрдү киршизишет. Алар:

1. Салят (дуба);
2. Масужид (мечит);
3. Саум (орозо);

4. Ажылык зияраты;
5. Зекет.

Ислам баалуулуктарынын ичинде адеп өзгөчө маанилүү. Аларга пайгамбарларга жана калган баардык адамзатка болгон адеп. Пайгамбарларга, Сахабаларга болгон адеп, Ата – эне менен болгон адеп, жубайлардын ортосундагы адеп, балдар менен болгон адеп, туугандар менен болгон адеп, кошуналар менен болгон адеп, достор менен болгон адеп, мусулмандын жалпы мусулмандар менен болгон адеп, каапырлар менен болгон адеп.

Колдонулган адабияттар:

1. “Кыргызстан” улуттук энциклопедиясы: 1-том. Башкы ред. Асанов Ү.А., Б.: Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору, 2006, https://ky.wikipedia.org/w/index.php?title=Баалулук&oldid=200200 булагынан алынды
2. Мырзаибраимов С. Дин жана улуттук баалуулуктар / Теология факультетинин илимий журналы. 2015.№20-21. -б.7-17
3.. Государственная политика в религиозной сфере и основные религиозные течения в Кыргызстане. -Б.: 2015.-С.71-74

Рецензент:д.ф.н., профессор К. Утуров

УДК 28.008

Маян Р. З.
И. Арабаев атындагы КМУ, Теология кафедрасы, магистрант
Маян Р. З.
КГУ им. И. Арабаева, кафедра Теологии, магистрантка
Mayan R. Z.
KSU I. Arabaeva, Department of Theology, undergraduate

СҮННӨТТҮН АНЫКТАМАЛАРЫ ЖАНА ТҮРЛӨРҮ
ОПРЕДЕЛЕНИЕ СУННЫ И ИХ ФОРМЫ
DEFINITION OF SUNNAH AND THEIR FORMS

Аннотация: Бул макалада сүннөтүн аныктамасынын келип чыгуу генезиси, ошондой эле сүннөтүн Курандан кийинки мааниси боюнча экинчи орунду ээлеми жана ал ислам маданиятында өтө чоң мааниге ээ экендиги көрсөтүлгөн.

Аннотация: В данной статье приведены данные о генезисе происхождения определения сунны, а также что сунна является второй по значению после Корана и занимает огромное значение в исламской культуре.

Annotation: This article provides data on the genesis of the origin of the definition of the Sunnah, and also that the Sunnah is the second most important after the Koran and is of great importance in Islamic culture.

Негизги сөздөр: Сүннөт, Куран, ислам, маданият, хадис.
Ключевые слова: Сунна, Коран, ислам, культура, хадис, генезис
Keywords: Sunnah, Koran, Islam, culture, hadith, genesis

Ислам дининде “сүннөт” арабчадан которсок “жол, артынан жүрүү” дегенди кабарлайт, ислам укугунда болсо сүннөт Мухаммад пайгамбардын (С.А.В) аркыл маселелер боюнча айтканы (Кауль) жана анын кыймыл аракети (Фийль) саналат. Нравалык сапаттар, тышкы мүнөздөмөлөр, ошондойле аркыл жүрүм турумга (Такрир) колдоо же колдобоо болуп саналат.

Сүннөттүн этимологиясын карасак ал бир тамырлуу арабтын” иснани “ (“жуп; эки кайталоо”), болуп арамейлик “тана “ (“кайталоо“) жана еврейлик “шана ; мишна“) (“кайталоо“) деген тушунукту берип бул жазуу куранды талдоо же үн чыгарып ооз эки кайталоо дегенди билгизет.

Сүннөт мусулмандардын ыйык аракеттери болгондуктан анын мазмуну жана маңызы Мухаммад пайгамбардын (САВ) өмүр жолуна байланышканын көрсөтүү менен мусулман коомчулугу, жамааты (умма) жана ар бир мусулманга тиешелүү болгон жол көрсөткүч, үлгу катары болот [1]. Сүннөт курандан кийинки б.а. экинчи ислам укугунун (фикх) булагы болуп саналат. Экинчиден сүннөт ислам укугунун менен өтө тыгыз байланышта болуп жана аны толуктап турат. Сүннөттү колдонуу, жана алар Мухаммад пайгамбардыкы (САВ) экенин эске тутуу буткул мусулмандардын жашоосунун башкы мазмуну болот.

Мусулмандык диний билим берүүнүн өтө маанилүү бөлүгү Сүннөттөкө үйрөтүү болуп саналат. Эгерде исламдык укук таануучу сүннөт боянча жетиштүү билими болбосо анда ал ислам укугу боюнча кадырлуу адис деп атала албаган [2]. Сүннөт Мухаммед пайгамбардын (САВ) жасаган иштеринен жана анын айткандарынан , ошондой эле өзү айтпаган бирок жактырган иштеринен турат. Булардын биринчиси башкача айтканда жасаган иштери , аракеттери фейль, айткандары кауль, айтпастан жактыргандары такрир деп арабча айтылат. Сүннөттөр Мухамед пайгамбардын саналаш пикирдештери (ассахаба) аркылуу ооз эки түрдөө жайылтылып, таркатылган жана алар хадис түрүндө кылымдарда жүргөн. Ар бир хадис иснад жана матн аталган эки бөлүктөн турат. Хадистери негизинен төрт группага же категорияга бөлүшкөн. Алар: тарыхий көз ачыктык же алдын ала көрү билүүчүлүк, ыйыктык жана араб урууларын абройлугу жөнүндөгү хадистер болгон [3].

Ыйык хадистеринде Мухаммед пайгамбар (с.а.б.) Кудайдын атынан сөз кылган. Мухаммед пайгамбар (с.а.б.) өлгөдөн кийин коомдук жамааттын жана халифаттын практикалык маселелерин чечүүдө сүннөттөр өтө маанилүү ролду ойногон. Сүннөттөрдүн өтө таасирдүүлүгүнөн улам алар IX- X кылымдарда Куранга тиешелүү болгон. Денгелге баркы жакындаган , Куран менен сүннөттүн өз- ара катышы көйгөйлөрү , дин негиздери трактаттарында (усул – ад-дин)өтө чон мааниге ээ болгон. Кээбир учурларда сүннөт түшунугу Аллахтын сүннөтү Куранды түшүндүрөт. Кээбир учурларда сүннөт Мухаммад пайгамбардын жана же чыныгы халифеттердин сүннөттүн түшүндүргөн учуларда кездешет. Айрым шарттарда сүннөт сүннөткө тиешелүү жүрүм турумга да тийиштүү болот. Кээбир муслман өлкөлөрүндө сүннөт сөзү жаш эркек балдарды отурганын да сүннөт хитан түрүндө айтылат [4-5] . Эркек баланы сүннөткө өтургузуу Кыргызстандык мусулмандарда жеткиликтүү кеңири таркаган көрүнүш. Балдарды сүннөткө отургузуу – Ибрахим пайгамбардын убагынан бери келе жаткан сүннөт иштерден. Андан соң биздин шариятта да бекем тастыкталып келген. Мына ошондуктан ислам дининде уул баланы өз убагында сүннөткө отургузу ата- эненин милдеттеринен. .

Абу Хурайра Р.А. риваят кылган хадисте пайгамбар , соЛлалоху алейхи ва саллам, айтты: “Фитратка байланыштуу беш сүннөт бар. Алар : сүннөткө отургузуу , авраттагы түктөрдүү кыруу , тырмакты алуу, колтуктагы түктү жулуу жана мурутту кыскартуу”. Бул хадистен бизге

маалым болгондой, адамдын денеси дайыма таза болуш үчүн беш нерсени аткаруу зарыл. Алардын биринчиси – уул баланы сүннөткө отургузуу. Эгерде уул бала сүннөткө отургузулбаса анда ал заара кылганда жыныстык мучөсүндө нажас туруп калат. Ошонун натыйжасында микроптор пайда болуп, көптөгөн ооруларга себеп болот. Ислам дини эзелтеден эле ар түрдүү ооруларды алдын алып, сүннөткө отургузууга буйруган.

Ал эми хадисте эскерилген нерселерин калганы: авраттагы түктөрдүү кыруу, тырмакты алуу колтуктагы түктүү жулуу – бул нерселерди эркек да, аял да аткара турган сүннөт иштерден. Ислам дининде уул баланы сүүннөткө отургузууну өкүмү – сүннөт.

Жабир ибну Абдуллах,радыяллаху анху : айтат : “ Наристе жети күндүк кезинде жети нерсени аткаруу сүннөт иштерден. Алар : ага ат коюлат, сүннөткө отургузулат, акыйкасы берилет, чачы алыныт...” .

Жогорку эки хадисте баяндалгандай, пайгамбар, саллаллаху алейхи ва саллам, наристени баланы сүннөткө отургузуудан алдын ата- эне баланын ооруну көп сезбей жана жараты да тез айыгат. Ошондуктан ата – эне жетинчи күнү сүннөткө отургузуу кескин турдө тыюу салынат. Азыркы кезде врачтар балдарды сүннөткө отургузуунун эң ыңгайлуу убактысы үч- төрт жаш керек деп айтышат. Эгерде ар түрдүү себептерден улам бала үч – төрт жашында сүннөткө отургузулуп, жыныстык мүчөсү нажастадан таза болбосо, анда намаздан кээ бир шарттары таза болуусу керек. Баланы сүннөткө отургузганда төмөнкү шарттар аткарылат. Алар:

1. Баланы сүннөткө отургузуу – Аллахка жана Анын Элчисине баш ийиүү;
2. Пайгамбарлардын атасы болгон Ибрахим пайгамбардын сүннөтүн аткаруу;
3. Мусулман эркекти башка диндеги эркектерден айырмалап турган белги;
4. Баланын ден соолугуна кам көрүү. Себеби сүннөткө отургузуу баланы көп оорулардан сактайт. Аны менен гигиена сакталат. Ар түрдүү инфексия жана микробдор себептүү ооруларга чалдыгышы аз болот. Мисалы : фимоз жана парафимоз оорулары менен оорубайт;
5. Заара чыгуучу каналга байланыштуу оорулардан алыс болот:
6. Рак оорусунан сактайт. Статистика боюнча сүннөткө отургузулган эркектер арасында тогуз жуздөн бири гана адам жыныстык мүчөнүн рагы менен ооруйт. Жогорудагы келтирилген маалыматтар сүннөттүн мусулмандарга кандай чоң мааниси бар экендигин ачык көрсөтөт.

Колдонулган адабияттар:

1. Сунна. Статья из большой советской энциклопедии
2. Ислам. ЭС. 1991.-С.214
3. Владимир Емельянов. Сунна. –М.:Аванта.2004.-Т.21.-С.137-138
4. Ньюби Г. Краткая энциклопедия ислама. –М.:Фаира пресс.2007.-384с.
5. Пиотровский М. Б. ас-Сунна. –М.:Наука, 1994

Рецензент: д.ф.н., профессор К.Утуров

УДК:322

Эргашев М.Ж

И.Арабаев атындагы КМУ,Теология кафедрасы, магистрант

Эргашев М.Ж

КГУ им.И Арабаева, кафедра Теологии, магистрант

Ergashev M.Zh
KSU I. Arabaev, Department of Theology, undergraduate

МАМЛЕКЕТ ЖАНА ДИН
ГОСУДАРСТВО И РЕЛИГИЯ
STATE AND RELIGION

Аннотация: Бул макалада мамлекет жана дин боюнча жалпы маалымат берилип, андан кийин мамлекет менен диндин ортосундагы өз ара байланыш маселелери каралган. Конкреттүү мисал катары кыргыз мамлекети жана салттык ислам дини каралды.

Аннотация: В этой статье даны общие понятия о понятиях как государство и религия, затем рассмотрены взаимоотношения между государством и религией. В качестве конкретного примера приведены Кыргызское государство и традиционный ислам.

Annotation: This article gives general concepts about the concepts of state and religion, then the relationship between the state and religion is considered. The Kyrgyz state and traditional Islam are given as a specific example.

Ключевые слова: государство, религия, традиционный ислам, светское государство, религиозная политика, религиозные ценности.

Негизги сөздөр: мамлекет, дин, салттуу ислам, светтик мамлекет, диний саясат, диний баалуулуктар.

Key words: state, religion, traditional Islam, secular state, religious policy, religious values.

15-16 сентябрь 2018-жылы Кыргызстанда жыйырмадан ашык чет элдик делегаттар, дин кызматкерлери жана окумуштуулар катышкан II эл аралык “Ислам азыркы светтик мамлекетте” аттуу илимий конференция болуп өткөндүгү азыркы мезгилде ар бир мамлекетте дин көйгөйү, маселелери канчалык бүгүнкү күндө актуалдуу экендигинин ачык далили. Мамлекет жана дин, светтик мамлекеттерде диндин орду, ошондой эле мамлекеттин динге болгон таасири, мыйзамдуу дин саясаты, ошол эле учурда дин факторлорунуп мамлекеттин функционалдык жана саясий чөйрөдөгү жөнгө салуу, карым-катнам өзгөчө маанилүүлүгү. “Светтик мамлекет” деп аталуу дин маселесинин мамлекетке тиешеси жок дегенди түшүндүрбөстүгү, атеизм азыркы мезгилде баштапкы күч-маанисин жоготкондугун көрсөтүп турат. Коом туруктуу өнүгүү үчүн мамлекет анын негизги функцияларынын бири болгон “мамлекеттин бийлиги” сөзсүз түрдө дин маселелерин өз ичине интегралдаштыруусу абзел[1]. Ошондуктан, коомдугу мамлекеттик-конфессионалдык мамилелердин койгөйлөрүн, өнүгүү жолддорун изилдөө бүгүн күндүн негизги талабы.

Конференциянын ачылышында катышуучуларга кайрылуу жасалды.

“Бул конференциянын темасы бардык өлкөлөрдө, бардык мезгилде актуалдуу бойдон кала берээрин далилдеп отуруунун кажети жок. Бүгүн каралып жаткан маселелер биздин мамлекет жана коомчулук үчүн да өтө орчундуу.

Анткени Кыргызстанда мамлекет менен диндин ортосундагы карым-катнашты ырааттуу жолго коюу үчүн бүгүнкү конференциянын пайдасы тийчү маселелер дагы эле аз эмес.

Совет мезгилинде толук тыюу салынып, көз карандысыздык учурунда эркиндик берилген диний чөйрөдө чечилбей калган өтө маанилүү маселелер бар. Мисалы, ички диний

ишенимге эч кимдин киришүүгө акысы жок, ал эми диний ишмердик менен мамлекеттин карым-катнашы кандай болушу керек?

Бул суроого жооп издеп, дүйнөлүк тажрыйбага кайрылсак, ар кайсы мамлекеттердин ар башка саясатын көрдүк.

Кээ бир өлкөлөр „мамлекет дин иштерине кийлигишпейт“ деген позицияны карманышат.

Айрым мамлекеттер кандайдыр бир динге расмий же мамлекеттик деген статус беришкен. 25тен ашуун өлкөдө ислам дини мамлекеттик статуска ээ.

Традициялуу диндер деген түшүнүктү өз конституцияларында белгилеген мамлекеттер аз эмес.

Мамлекет тарабынан айрым бир дин өзгөчө колдоого ээ болгон. Тескерисинче, кандайдыр бир диндин үстөмдүгүнө тыюу салган мамлекеттер да бар.

Жалпылап айтканда, ар бир мамлекет өзүнүн тарыхына, маданиятына таянып, келечек жолун эске алып, мамлекет тарабынан диний чөйрөнү тескөө саясатын аныктайт.

Биз дагы жалпы коомчулуктун талкуусу менен жактырылган Өнүгүү стратегиясын ишке ашырууга ылайыктуу болгон диний саясатты ишке ашыруубуз зарыл.

Жогорудагы мисалдар далилдеп тургандай, мамлекеттин диний саясаты үчүн сырттан алчу даяр үлгү жок, ал бүгүнкүдөй кадыр-барктуу конференциялардагы талкуулардын негизинде жаралат.”[2]

Кыргызстан көп улуттуу жана көп диндүү өлкө катары калыптанды.

Коомдун жана мамлекеттин турмушуна диндин тийгизген таасиринин жакшы жактары көп болду. Ал жарандарды интеграциялоонун кошумча институту болуп калды.

Ошол эле учурда, берилген эркиндиктердин арты менен, көп сандаган жаңы агымдар, секталар, мазхабдар жана тарикаттар пайда болду. Алардын түпкү максаттары коом үчүн бүдөмүк бойдон калды.

Айрым уюмдар жана кыймылдар динди саясатташтыруу аракеттерин жасап жатканына да күбө болуп жатабыз.

Диндин коомдогу ролун, тарбиялык, ыймандык, адамдарды бириктирүүчүлүк асыл сапаттары айтылбай, ислам динине тиешеси жок нерселерди, догмаларды жабыштырган учурлар аз эмес.

Исламды жамынып алып, кыргыз элине өзүнүн салттарын, маданиятын киргизүүнү көздөп жаткандар да бар.

Жаштарды заманбап билимден, маданияттан, илимдин жана техниканын жетишкендиктеринен алыстатып жаткандар да жок эмес.

Жалпы Борбор Азия регионунда болуп жаткан окуялар, айрым группалардын таасири биздин өлкөгө да жетип жатат.

Исламды өздөрүнүн кызыкчылыгына пайдаланууга, аны зордук-зомбулуктун, экстремизмдин куралына айландырууга жасаган аракеттердин курмандыгы болгон айрым жарандарыбыз бар.

Аргументтерде көрсөтүлгөндөй магистердик диссертациянын обьектиси бийлик жана диндин өз-ара аракеттенишүүсүндө диний баалулуктардын Кыргызстандын туруктуу өнүгүүсүндө ээлеген орду такталса аныкталуучу маселе-предмети катары мамлекет жана ислам динин азыркы Кыргызстандагы ырааттуу мыйзам чегиндеги иш аракеттери жана ага

ислам баалуулуктарынын кошкон салымы тастыкталат. Иштин максаты жана чучүүчү маселелерин карайлы.

Азыркы Кыргызстан — дин мамлекеттик бийликке аралашпаган заманбап мамлекет.

Мамлекет конфессиялык жактан нейтралдуу позицияны ээлейт, эч бир динге артыкчылык бербейт жана эч кандай диний идеологияны жарандарга таңуулабайт.

Өз кезегинде, диний уюмдар мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын иштерине кийлигишпейт.

Дин — адамдын жүрөгүндөгү ишеним. Динге карата мамиле — ар бир адамдын жеке иши. Эч ким башкаларга өз көз карашын таңуулай албайт.

Мамлекет да жарандарга эч бир динди таңуулабайт. Ал гана эмес, ар бир адамдын дин тутуу эркиндигин коргоо — мамлекеттин дин чөйрөсүндөгү милдети.

Ошол эле учурда мамлекеттин базалык функциялары бар. Алардын бири катары — коомдун тынчтыгын, анын өнүгүүсүн камсыз кылууну мамлекет өз мойнуна алган.

Ошондуктан мамлекеттин диний чөйрөгө кийлигишүүсүн кеңейтүү зарылдыгы келип чыкты.

Азыркы Кыргызстанда поликонфессиялык коом түзүлдү. Кыргызстан элинин маданиятын өнүктүрүүдө маанилүү рол ойногон диндерди тутунат. Көп учурларда, суннит исламынын ханафий мазхабынын жана православ христианчылгынын бириктирүүчү ролунун натыйжасында Кыргызстандын элинин маданиятынын бөтөнчө биримдиги жана көп түрдүүлүгү пайда болгон жана сакталып калган.[3]

Мамлекет гана бүтүндөй элдин камын көрөт. Өзгө жана жатка бөлүүгө, бир динди экинчи динге карама-каршы коюуга жол бербейт.

Конфессиялар ортосундагы ынтымакты, ошондой эле динге ишенгендер менен өздөрүн динден тышкары эсептегендердин ортосундагы өз ара түшүнүшүүнү жана сый мамилени чыңдоо керек.

Акыркы жылдарда Кыргыз республикасынын өкмөтү көптөгөн укуктук чеңемдик актылары кабыл алынды.[4-9]

Мамлекеттик бийлик жана дин ортосунда карым-катнаштар атайын концептуалдуу негизделген.

Колдонулган адабияттар:

1. “Кыргызстан” Улуттук энциклопедия: 7-том / Башкы ред. Ү.Асанов. К 97. Б.: “Кыргыз энциклопедиясы” башкы редакциясы, 2015. – 832 б., илл. ISBN 978-9967-14-125-4
2. Утуров К. Адамдын туруктуу өнүгүшү: проблемалар жана приоритеттер / материалдар VI илимий симпозиум. -Б.:2013. -б.17-20
3. Зеркалов Д.В. Экологические проблемы устойчивого развития -К.:Основа. 2012. -С.7

Рецензент: д.ф.н., профессор К.Утуров

УДК 28:2.88

Эргашев М.Ж
И.Арабаев атындагы КМУ, Теология кафедрасы, магистрант
Эргашев М.Ж
КГУ им.И Арабаева, кафедра Теологии, магистрант
Ergashev M.Zh
KSU I. Arabaev, Department of Theology, undergraduate

КЫРГЫЗСТАНДЫН ТУРУКТУУ ӨНҮГҮШҮ ЖАНА ИСЛАМ
УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ КЫРГЫЗСТАНА И ИСЛАМ
SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF KYRGYZSTAN AND ISLAM

Аннотация: Бул макалада туруктуу өнүгүү концепциясында «2018-2040-жылдарда Кыргыз мамлекетинин туруктуу өнүгүү стратегиясынын» маани, маңызы анализделген. Ушул туруктуу өнүгүү стратегиясын ишке ашырууда ислам баалуулуктарынын орду жана тийгизе турган таасири тастыкталган.

Аннотация: В данной статье анализированы сущность содержания «Стратегия устойчивого развития Кыргызстана в 2018-2040 годы» концепция по устойчивому развитию. В реализации этой стратегии устойчивого рТүйүндүү сөздөр: Туруктуу өнүгүү, ислам, стратегия, ислам баалуулуктары.Развития ислам и ценности ислама оказывают большое влияние.

Annotation: This article analyzes the essence of the content of the "Strategy for Sustainable Development of Kyrgyzstan in 2018-2040", the concept of sustainable development. In the implementation of this sustainable development strategy, Islam and the values of Islam have a great influence.

Негизги сөздөр: Туруктуу өнүгүү, ислам, стратегия, ислам баалуулуктары.
Ключевые слова: Устойчивое развитие, ислам, стратегия, исламские ценности.
Key words: Sustainable development, Islam, strategy, Islamic values.

Туруктуу өнүгүү - коомдук өнүгүүнүн учурда жашап жаткан адамзаттын керектөөсүн камсыз кылуу менен кийинки муундардын керектөөсүн эсепке алган концепциясы.

Бул аныктама БУУнун Гру Харлем Брундтланд жетектеген эл аралык комиссиясынын ишинин жыйынтыгынын натыйжасында келип чыккан. Комиссия БУУнун алдында 1983-ж. айлана-чөйрөнүн, адамдын, табигый ресурстардын абалынын жана экон-социалдык өнүгүүнүн кескин начарлашынын натыйжасына байланыштуу түзүлгөн. Комиссияны түзүүдө БУУнун Генералдык Ассамблеясы экол. проблемалар глобалдык мүнөзгө ээ экендигин таанып, туруктуу өнүгүү саясатын иштеп чыгууда дүйнөдөгү дээрлик бардык мамлекеттердин жалпы кызыкчылыгына жооп берерине көңүл бурушкан. Туруктуу өнүгүүдө адамзаттын жашоо шарты мүмкүн болушунча жакшырып, айлана чөйрөгө тийген таасир биосферанын өзүн-өзү калыбына келтирүү чегинен чыкпоого тийиштиги каралган. Б. а. адамзаттын жашоосунун табигый негизин сактоонун зарылдыгы тастыкталат[1].

Бириккен Улуттар Уюмунун курчап турган чейре жана анын өнүгүшү боюнча комиссиясынын жетекчиси Гру Харлеи Брутланд «Биздин жалпы келечек» деген 1987-жылкы докладында «Туруктуу өнүгүү» деген терминди биринчи жолу киргизген. Бул докладда « Туруктуу өнүгүү » катары келечек муундардын эсебинен эмес, азыркы жашап жаткан муундун

жашоо талаптарын каныктыруучу коомдук өнүгүүнүн модели катары эсептелинген. Башкача айтканда, бул келечек муундун жашоосуна коркунуч келтирбестен азыркы жашап жаткан муундун керекчилигин толук камсыздоо менен коомдун өнүгүүсүн камсыздай алган коомдук өнүгүү модели[2].

Азыркы учурда туруктуу өнүгүүнүн бир канча концепциясы бар. Анын эң башкы себеби, бул термин илимдин көп тармактарында колдонулгандыгында Ошондуктан:

1. Коомдун туруктуу өнүгүүсү;
2. Экономикалык туруктуу өнүгүү;
3. Экологиялык туруктуу өнүгүү;
4. Адамдын туруктуу өнүгүүсү;
5. Социлдык туруктуу өнүгүү, (исламий ж.б. туруктуу өнүгүүлөр кезигет)..

«Туруктуу өнүгүү» терминин биринчи бөлүгү «туруктуу» туруктуулукту көрсөтсө, а экинчи сөз «өнүгүү» динамикалык жагдайды түшүндүрөт. Өнүгүүнүн себеби ички жана тышкы факторлордун аракетинде жана ал илимий жактан төмөнкүдөй чечмеленет.

Туруктууу өнүгүү бул коомдун алга умтулуу өнүгүү модели, бул учурда келечек муундардын жашоо керекчилигинин мүмкүнчүлүгүн бузбастан, азыркы муундун жашоо талаптарын канааттандырууга жетишкен абал болуп саналат[3].

Философия илимине таянып «туруктуу өнүгүү» концепциясы бул коомдун өнүгүүшүнүн идеалдуу варианты деп айтсак болот. Бул концепция 1992-жылы Рио-до-Жанейродогу өткөн эл аралык конференцияда адамзаттын туруктуу өнүгүүгө өтүү зарылчылыгы чечими катарында кабыл алынган.

Жогорку аныктама өтө негизги жана кеңири аныктама болуп саналат. Бирок биз белгилегендей, мындан белек да бир канча аныктамалар кездешет. Аларга мисал келтире кетели:

1. Дүйнөлүк Банктын аныктамасы. Туруктуу өнүктүрүү бул коомдун жалпы капиталын адамдардын кызыкчылыгын сактоо жана алардын мүмкүнчүлүктөрүн көбөйтүү багытындагы башкаруу болуп саналат.
2. Россия Федерациясынын мыйзам чегинде туруктуу өнүгүү өндүрүштүн, социалдык сферанын жана курчап турган табигый чөйрөнүн гармониялык өсүүсү деп аныкталат.

Ал эми туруктуу өнүгүүнү Кыргыз Республикасынын экономика министри Т.Сариев төмөндөгүдөй чечмелейт. «Биринчиден жалпы дүйнөлүк практикада туруктуу өнүгүү деп, өнүгүүнүн үч компонентин бириктирген комплекстүү жана тең салмактуу мамлекеттик башкарууну, түшүнөт. Булар (1) экономика, (2)социалдык маселелер, (3) экология». Бул цитатадан биз туруктуу өнүгүүнү мамлекеттин башкаруусу менен алмаштырып коюлгандыгын даана байкайбыз.

Дүйнөлүк чөлкөмдө туруктуу өнүгүүнүн концепциясы курчап турган чөйрөнүн планетардык өлчөмдөгү деградациясынан келип чыккан зарылчылык катары пайда болгон. Илимий-техникалык прогресстин терс таасиринен ушундай коркунучтук абал пайда болгон. Жер шарындагы адамдардын тез өсүү, көбөйүү процесси да туруктуу өнүгүү концепциясынын керектигин далилдейт.

Жогорку келтирилген фактылар жаратылыш, адам жана коомдун арасындагы балансынын бузулушун терендетет. Туруктуу өнүгүүгө өтүү менен мамлекеттердин жана региондордун, дүйнөлүк коомчулуктун, эл аралык корпорациялардын кызыкчылыктардын ортосундагы карама-каршылыктарды жоюу, же жок дегенде азайтууга мүмкүнчүлүк түзүлөт. Мындай абалга жетүү жаратылышты коргоону жөнгө салуу, ресурстарды ысырап кылбоо

жана экологиялык таза технологияларды колдонууга өтүү болуп саналат. Туруктуу өнүгүү бул:

1. Жаратылышты коргоону жөнгө салуу
2. Ресурстарды үнөмдүү пайдалануу
3. Экологиялык таза технологияларды колдонуу.

Ушуга байланыштуу Бириккен Улуттар Уюму 1992-жылы Рио-де-Жанейродо биздин цивилизациянын туруктуу өнүгүүгө өтүү боюнча декларация кабыл алынган жана ал декларацияда мамлекеттердин жоопкерчиликтери, милдеттери ачык көрсөтүлгөн.

Туруктуу өнүгүү бири бири менен өтө тыгыз байланышкан үч компоненттен турат. Схемалык түрдө ал төменкүдөй сүрөттөлөт.

Өнүгүүнүн жаны тибине өтүүгө төмөнкү негизги себептер түрткү болду. Туруктуу өнүүгүгө өтүүнүн себептери:

1. Озон катмарынын жукарышы;
2. Климаттын глобалдык өзгөрүшү;
3. Атмосфералык кислоталык жаан-чачындар;
4. Дүйнөлүк океандын булганышы.
5. Токойлордун азайышы;
6. Чөлдөрдүн көбөйүшү ж.б.

Туруктуу өнүгүүнүн концепциясын түзүү өтө татаал жана анын себеби ал учурда өтө көп оор маселелерди чечүүгө туура келет. Алар: жаңы илимий ыкманы түзүү, дүйнөгө болгон көз караштын шарттарын аныктоо, жалпы адамдык традициялык баалуулуктарды кардиналдуу өзгөртүү жана стереотиптүү ой жугүртүүдөн кутулуу.

Туруктуу өнүгүүнү ишке ашыруу учүн антропоборбордук жана биоборбордук эки карама-каршы көз караштын балансы орун алган тен салмактуулукту түзүү зарыл. Анын себеби антропоборбордошкон багытта адамдын кызыкчылыгы, ал эми биоборбордошкон багытта жаратылыштын кызыкчылыгы, талабы эн башкы баапуулук болуп саналат. Негизинен туруктуу өнүгүү адам жана жаратылыштын коэволюциясы болуп негизинен бул стратегия адам, коом жана жаратылыштын гармониясына жетүү, же ага жетүүгө умтулууга арналган стратегия бопуп саналат.

Туруктуу өнүгүүгө өтүү жаратылыштык экосистемалардын белгилүү денгээпде сакталышы жана анын азыркы жана болочок адам муундарынын бардык керектөөсүн камсыздоо менен бир эле учурда буткул экосистеманын туруктуулугун ошол учурда сактоо болот. Ушундан улам туруктуу өнүгүү адам жана биосферанын бирдиктүү жашай бериши деп тушүнсө да болот.

Жогоруда келтирилген теориялык-методологиялык жалпылоолордон Кыргызстанда, туруктуу өнүгүү үчүн зарыл болгон компоненттеринен фактылык мисалдарды келтире кетели.

Кыргызстанда туруктуу өнүгүүнүн фундаменти катары а) эркин соода жана инвестициялоо; б) инновациялык чечимдер, в) эл аралык транспорттук коммуникациялык жолдор жана коридорлор; г) туризмди өнүктүрүү; д) жаңы ноухау жана жаңы информациялык технологияларды, коммуникациялык технологияларды колдонуу: ж) глобалдаштырууну эске алуу ж.б факторлорду колдонууну «Диалог культур и цивилизации в Евразии» аттуу Ысык-Кел декларациясында сунушталган. Ислам динининн баалулуктары туруктуу өнүгүүгө өзгөчө чоң салым кошот.

Бириккен Улуттар Уюму Кыргыз Республикасынын өнүгүү программасында туруктуу өнүгүү боюнча төмөнкү эки актуалдуу проблеманы сунушталган. Биринчи компонентте адамды туруктуу өнүктүрүү боюнча Бириккен Улутгар Уюму тарабынан даярдалып мамлекет менен макулдашылган 2012-2016-жылдарды камтыган ЮНДАФ программасы кабыл алынган. Бул программада төмөнкүдөй чогуу иштөөнүн приоритеттери камтылган. Алар: а) тынчтык жана биримдүүлүк, эффективдүү демократиялык башкаруу жана адам укугу: б) социалдык интеграция жана тең укуктуулук; в) ар тараптуу жана туруктуу өзгөрүү аркылуу жакырчылыкты жоюу максаты. Гранттык финансылоо ЮНДАФ-тын рамкасында индикативдик көлемү 185 млн. америкалык доллар өлчемүндө болгон.

Экинчи бөлук өлкенүн туруктуу өнүгүүсүн аныктоонун мааниси өнүгүүнүн приоритеттик чекиттерин аныктоо жана эффективдуу пайдалануу өлкөнүн ээ болгон артыкчылыгын жана мүмкунчүлүктөрүн пайдалануу, бай жаратылыштык ресурстарды жана адам потенциалын, ыңгайлуу географиялык абалды соода-экономикалык ресурсту кеңейтүү максатында пайдалануу.

Колдонулган адабияттар:

4. “Кыргызстан” Улуттук энциклопедия: 7-том / Башкы ред. Ү.Асанов. К 97. Б.: “Кыргыз энциклопедиясы” башкы редакциясы, 2015. – 832 б., илл. ISBN 978-9967-14-125-4
5. Утуров К. Адамдын туруктуу өнүгүшү: проблемалар жана приоритеттер / материалдар VI илимий симпозиум. -Б.:2013. -б.17-20
6. Зеркалов Д.В. Экологические проблемы устойчивого развития -К.:Основа. 2012. -С.7

Рецензент: д.ф.н., профессор Утуров К.